

Kalite Güvencesinde Farklı Oyuncuların Etkileşim ve Roller

Airi Rovio, Tove Bull

Özet:

Bu makale, son 10 yılda üniversitelerin hızlı değişimlerini ve yüksek öğretimin bilgi pazarında çeşitli paydaşların kendilerini nasıl konumladıklarını incelemektedir. Makalede öncelikle üniversitelerin kısa tarihsel gelişimlerinin açıklanmasını, günümüz toplumlarında rollerinde değişime uğrayan üniversitelerin ekonomik koşullarının incelemesi takip etmekte, ve Bologna reform sürecinin bir aracı olarak bu değişimdeki rolü tartışılmaktadır. Küresel bilgi temelli pazarda yüksek öğretim için bölgesel ve kamusal sorumluluklar merak konusudur. Makale kalite güvencesi ile ilgili soruya, kurumsal özerkliğin değerlendirilmesine ve öğrencilerin, paydaşların ve ajansların bu süreçteki rollerine daha geniş perspektiflerde bağlantılar yaparak cevap aramaktadır.

1.Giriş: Tarihsel Gelişime Dair Kısa Bir Açıklama

Eski güzel günlerde, üniversitelerin çevreye kapalı olduğu dönemlerde, üniversite liderlerine ve idarecilerine paydaşlar, dış ortaklar ve mezunlar gibi kelimeler çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Günümüzde ise bu kelimeler herkesin dudaklarında. Avrupa yüksek öğretim kurumları¹ ve toplum arasındaki değişen ve değişmeye devam eden ilişki artık çok daha fazla tanımları bünyesinde ihtiva etmektedir ki toplumun üniversitelere verdiği rollerde muazzam değişimler yaşanmaktadır. Tüm bunlardan sonra, üniversiteler meşruluklarını toplumdan almaktalar ve sosyal bir kurumu temsil etmektedirler.

‘Değişim için kapasite’ üniversitelerin dikkate alması gereken teknik bir kelime haline gelmiştir. Avrupa çapında gerçekleşen değişimleri anlamak için geçmişin ışığında bugünü görmeyi denemek gerekmektedir. Bu bağlamda kritik soru ise şudur: Sosyal bir bakış açısıyla günümüzde ve üniversitelerin uzun vadeli varoluşunun çeşitli dönemlerinde üniversite kurumunu meşrulaştırmanın temelleri neydi ve bugün ne?

Tarihi detaylara girmenin ne yeri nede zamanıdır. Bununla beraber, gelişimsel bir taslağın aydınlatıcı olacağını düşünüyoruz. Bizler dört aşamalı bir gelişimi öneriyoruz:

---

¹ Bu makalede yazar ‘üniversite’ ve ‘yüksek öğretim kurumlarını’ eş anlamlı olarak kullanmaktadır.

1. Orta çağlardan aydınlanmaya kadar olan dönemi içine alan modernite öncesi üniversite. Meşru güç dindir- Tanrı- toplumdaki tüm kurumlar içindir. Teoloji temel ve öncelikli çalışmadır. İlginçtir ki Akademi dili uluslar arası dildir, kısacası latince dir. Ortaçağ üniversitesi araştırma kurumu değildi. Üniversite profesörler ve öğrenciler arasındaki ilişki olarak tanımlanırdı. Öğrenciler aldıkları öğrenim karşılığında ödeme yaparlardı. Sonuç olarak öğrenciler kaliteyi tanımlayan kişilerdi. Tatmin olmuş öğrencilerin tanımı ile üniversite yüksek kaliteli olarak kabul edilirdi.
2. Aydınlanma. Kant Üniversitesi.(Immanuel Kant'dan sonra) Kant-dine karşılık-üniversitenin temel meşruluğu için bilimin nesnelliğini ve evrenselliğini savunmuştur. Felsefe fakültelerine öncelik verilmiştir. Latince hala bilimde *lingua franca(ortak dil)* olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte Kant Almanca ve Latince olarak yazmıştır.
3. Humboldtian Üniversitesi. Friedrich von Humboldt Avrupa üniversitelerinde birçok alanda reformlar yapmış ve bunları ilk ve en önde gelen Almanca'da bildung olarak karşılık bulan kültürün önemine vurgu yaparak gerçekleştirmiştir. Eğitim ve kültür entegre edilmeli ve bir diğer taraftan ise burada bahsedilen kültür ulusal kültüre ve ulus devlet kültürüne dönüştürülmelidir. Bunun sonucu olarak, üniversiteler ulusal kurumlara dönüştüler ve ulusal dil akademik dil olmuştur. Araştırma kurumları olarak gelişen üniversiteler, kalitenin ölçülmesinde kullanılan emsal tarama sistemini ortaya koydular ve bu sistem profesörlerin atanmasında ve bilimsel çalışmaların değerlendirilmesinde kullanıldı. Sınavlar ve dış denetçiler eski kalite güvence sisteminin ayrıca parçalarıdır.
4. Humboldtian Dönemi Sonrası Üniversiteleri (Post-Humboldtian Üniversitesi). Günümüzün üniversite kurumuna bir isim verme adına çok erken sayılsa da Post-Humboldtian Üniversitesi **temel sosyal rolü** temsil etmektedir. Ne de olsa, farklı ve kısmen çelişen roller vardır. Post-Humboldtian Üniversitesi tanımlayıcı bir terim olarak seçilmiş olmasına rağmen üniversite kapsamında "Humboldt" kelimesi birçok farklı kurumu temsil etmekte ve bu yüzden tam bire bir uyan terimi oluşturmak oldukça güçtür. Günümüzde üniversiteler için "küresel", "sömürgecilik sonrası (post-colonial yada neo-colonial)" ,"girişimcilik" yada "yönetimsel" gibi birçok farklı terimler kullanılmaktadır. Humboldtian dönemi ile karşılaştırıldığında açık olarak ortaya çıkan ise ulusal devletin ve ulusal kültürün rolü eskiye göre arka planda kalmaktadır. Ulusal diller yeni ortak dil olarak İngilizce yol vermek durumundadırlar. Bill Readings (1996) üniversite kurumunu meşru ve ideolojik temele dayandırarak, ulusal kültür ve devletin kaybolmasını gelmiş geçmiş en büyük değişiklik olarak

göstermektedir. Yazara göre, bu “mükemmellik” kavramıdır ve temel rolünü eline almıştır.

“Benim iddia etmiş olduğum, mükemmelliğin elde edilmesine olan bu yeni ilgi üniversite fonksiyonunun değişimi göstermektedir. Üniversite artık ulusal kültürü korumak ve yaymak zorunluluğunda değildir, çünkü ulus devlet sermayenin kendi kendini ürettiği bir merci olmaktan çıkmıştır. Bundan dolayı, ulusal kültür fikri araştırma ve öğretim çabalarının yöneltildiği bir dış kavram olmaktan çıkmıştır. Üniversitede gerçekleşenler ile ulusal kültür düşüncesi arasında ideolojik anlamlar sağlanamaz ve sonuç olarak öğretilen ve üretilenler daha az ve daha şey ifade etmeye başlar.”(Readings1996,s.13)

Bizler üniversitenin oldukça kötümser görünümüne ister istemez katılmıyoruz. Bununla birlikte, yazarın değişimle ilgili temel bazı analizlerini gerçekten çok aydınlatıcı bulduk.

“Üniversite ulus devletin ideolojik bir parçası olmaktan ziyade, oldukça bağımsız bir bürokratik sistem olmaya doğru gitmektedir. Küresel ekonomi üniversiteden kamusal konularda destek beklemeyi ortadan kaldırırken, diğer tarafta soğuk savaş sonrası oluşturulan politikalar ulusal kültürü üretip, meşrulaştırarak ulusal prestiji desteklemesini üniversiteden talep etmemektedir. Üniversite bu anlamda diğer bazı kurumlar ile benzerlik göstermektedir. Burada ulusal hava yolu taşımacılığını örnek olarak verebiliriz. Ortak iyunin ayrıcalıklarını temsil etmeyen devletlerdeki bu kurumlar öngörülebilir kaynaklarında çok büyük kesintiler ile yüz yüzedirler.” (Readings 1996, p.14)

Dilin uluslar arası ortak elit dilden anadile dönmesi ve tekrar yaygın bir ortak dile geçilmesi aynı olan değişiklikleri anlamak amacı ile bahsedilmiştir.

1.1 Kurumların Ekonomik ve Sosyal Değişimi

Bir kurumun ne olduğu, nasıl kurulduğu ve ne olabileceği konusunda okuyucu üzerinde farkındalık yaratmak için başvurulacak tek yol kritik sosyal bilim perspektifine baş vurmaktır (Giddens, 1990). Genel anlamda, kararlar güç oyunlarıdır ve bu oyunların içinde yer alan aktörler kendi amaçlarını gerçekleştirmek için pazarlıklar sürecinde kendi pozisyonlarını oluştururlar. (Foucault, 1972; Bourdieu, 1991) Bu güç oyunlarında, dünya aktörlerinin ortaklıkları sosyal ilişki etkileşiminin bir parçası olarak gerçekleştirilmektedir. Eleştirel söylem analizine dayanarak, metinler arasındaki ilişkilerin analizi sistematik işleyişi tasvir etmektedir. Bu işleyişte bir çeşit söylem başka bir söyleme dönüştürülür. Örneğin toplantı metinlerinin toplantı tutanaklarına dönüştürülmesi gibi.

Modernite öncesi toplumlarda tek bir kamusal alanı tanımlayabilmek mümkündür. Kamusal alanla biz burada sosyal bir alandan bahsediyoruz ve bu sosyal alanda devlet yapısının dışında kalan insanlar siyasi, kültürel ve sosyal endişelerini açıkça tartışabilmekteydiler.(Habermas, 1989) Geç modern toplum analizleri ise farklı bir çok toplumsal oluşumdan söz etmektedir. Bu oluşumlar farklı söylemlerle ortaya çıkartılmış ve değişim, uluslararasılaşma, küreselleşme, toplumsal cinsiyet ve feminizm gibi dağılım gösteren ekonomi, organizasyon ve sosyal hareketler üzerine merkezleştirilmiştir.

Geç modern yüksek öğrenim kurumlarının ekseriyeti çeşitlilik, sert rekabet ve değişim için kapasiteyle ilgili olarak tartışılmaktadır. Eğer birlikte hareket etmek istiyorsak, değişim hakkında birlikte konuşmaya ihtiyacımız var. Bu değişim “fısıldanan kelimeler”e gizlenmiştir. Bu kelimelere anlam vererek, ilgili ve ortak kararlara ulaşarak değişimi gerçekleştirebiliriz. Bologna reformları değişimde bir araçtır ve Avrupa Yüksek Öğretim Kurumları Avrupa Yüksek Öğretim Alanını (EHEA) tertip etmede ve yeniden tertip etmede bunu kullanmaktadır.(Giddens, 1990, 1994). Bu bakış açısı ile araştırma, eğitim ve toplum için bu farkındalığı güçlendirmeye ihtiyacımız var.

Devlet ve endüstri ile olan ilişkisine dayanılarak üniversite yeniden konumlandırılmaktadır. Çünkü üniversite küresel ekonomi sistemi içinde anahtar bir oyuncu olarak kabul edilmekte ve bu sistemde yüksek yetenekli insan kaynakları ve güncel bilgi ekonomik gelişim için girdi olarak kabul edilmektedir. (Jones et al.,2005, s.7)

Yüksek öğretim kurumlarının değişen amaçlarını anlayabilmemiz için değişim ve yeniden konumlandırma önemlidir (Scott 1998).

Üniversiteler ulusal ve bölgesel gelişime katkı sağlamak ve pazarın ihtiyaçlarına cevap vermek için beklenti ve baskılar ile yüz yüzedirler.

Değişim sürecinin üç boyutu ise:

1. Kuralların etkisi ve hükümetin kısıtlamaları
2. Toplumda bağımsız bir aktör olarak kurumun rolü, ve
3. Kurumdaki aktörler ve misyon

1.2 Yüksek Öğretim ve Küresel Bilgiye Dayalı Market

Toplumların değişim temsilcisi olarak küreselleşme yüksek oranda ekonomi, teknoloji ve yeniliğe bağlıdır. Geride bıraktığımız on yılda hiçbir şey teknolojik değişimler kadar hızlı olmamıştır. Bu teknolojik gelişme değişimi olanaklı yapmıştır. Bu da, tabi ki, enformasyonun

ve bilginin değerini ve önemini arttırmış, işgücü ve mal üretimi ekonominin yapıtaşı olmaktan çıkmıştır. “Bilgi toplumu” kavramı insan sermayesinin, bu rolü üstüne aldığını işaret etmektedir. Bundan dolayı çok açıktır ki, yüksek öğretim ve üniversite için bu değişim bir çok sonuçları beraberinde getirmektedir.

Ulusal yüksek öğrenim için ön koşul kamusal sorumluluktur. Humboltian döneminde devlet ve üniversite arasındaki ilişkili yüksek oranda denetim altında tutulmaktaydı. Birçok Avrupa ülkesinde üniversitenin sahibi olan devlet toplumun bir uzantısı olarak hareket etmektedir. Bu durum Kuzey Avrupa ülkelerinde ve Almanya’da hala devam etmekte ve hatta bu bağlamda devletin geleneksel rolü sorgulanmaktadır. Günümüzde kamu sektörünün yüksek öğretimi tanımlama ve şekillendirme artık söz sahibi olmadığına dair iddialar öne sürülmekte, ve bunu daha çok uluslu özel sektörün gerçekleştirdiği kabul edilmektedir. Üzerinde durulan varsayım ise şudur: Üniversitelerdeki ilgiler uluslar arası ilgilere de karşılık gelmektedir. Bu varsayım, tabi ki, sorgulanabilir.

“(....)..... öncelikleri belirleyip ve bundan dolayı yüksek öğretimi şekillendiren uygulamaları modelleyen kamu sektörü değildir. Bilakis özel sektördür. Niteliği gereği özel sektör yüksek öğretimle olan diyalogda tek bir temsilci değildir. Büyük firmaların talepleri küçük ve orta ölçekli firmaların taleplerinden nasıl farklılık gösteriyor ise çok uluslu faaliyet gösteren firmaların ilgileri ile ulusal markete yer alan firmaların ilgileri de ayrıdır. Muhtemelen akademik özgürlüğün ne olduğu ve ne gerektirdiğine karar vermedeki rol özel sektörün olamaz”. (Neave, 2002, s.332)

Üniversiteler Avrupalılaşıma ve küreselleşme süreci içerisinde olsalar bile, yüksek öğretim kurumları çok ulusluların ideolojilerine öncelik vermeye zorlanmamalıdır. Kendini üniversite olarak tanımlayan her bir kurum için özerlik hiç olmadığı kadar öz değeridir. Bu yüzden, akademik özgürlüğün ne olduğu yada olması gerektirdiğini tanımlamak özel sektörün işi değildir. Ne de üniversite kurumlarının öz değerlerine etki etmek özel sektörün rolü olmalı.

2. Değişimin Temsilci Olarak Bologna Reformu

Kurum sözcüsü genellikle yüksek öğretim kurumlarının karmaşıklığını ve genişlemesini göstererek yüksek öğretim kurumlarının çeşitlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. İş yerinde artan çeşitliliğe oldukça istikrarız ve hızla değişen işgücü piyasası sonucu belirsiz istihdam politikaları da eklenince mezunlar için daha genel ve yöntemsel yeterliliklerden ziyade daha spesifik, daha kolay adapte edilebilir yeterliliklere doğru bir talep gelişmiştir (Teichler 1999 A; 1999 B) Üniversitelerin merkezi yetkinlikleri değişim kapasitesi, yeni oluşumları adapte etme ve yeni çalışma koşulları olarak belirlenmektedir. Bununla birlikte

Scott (2005) şunu ifade etmektedir: Bu değişimlerin arasında üniversiteler en büyük güçlüğü iç ve dış baskılarda yaşamaktadırlar. Değişimlerin toplumsal ve kültürel olarak birbirlerini tamamlamaları gerekmektedir.

Bologna süreci yüksek öğretim kurumlarının yalnızca toplumsal beklenti ve talepleri karşılamamaları aynı zamanda Avrupa Yüksek Öğretim Alanı (EHEA) ve Avrupa Araştırma Alanına (ERA) entegre olmaları için daha esnek olmaları, yeni eğitim programlarını ve kurumsal yapılarını geliştirmeleri, için üzerlerinde baskı kurmaktadır.

Bununla birlikte Bologna süreci kapsamında değişen yüksek öğretim kurumlarının aynı zamanda sosyal birer kurum olarak rollerine de vurgu yapılmaktadır. Yüksek öğretim bir meta değil, bir kamu yararadır. “Yüksek öğretim ekonomik bir konu olarak sınırlandırılmaz, sosyal ve siyasi bir konu olarak ele alınmalıdır” Bologna Semineri, Atina 2003’te 2001 Prag Bildirisi’ne (Kladis 2003,s.353) atıfta bulunularak yapılmış en önemli noktadır. Sonuç olarak, “yüksek öğretim özellikle özgür eğitimin savunulmasıyla ve aşamalı olarak gerçekleştirilmesiyle, kapasite esasına göre, eşit olarak herkesin erişimine açık olmalıdır” (Nyborg 2003, s.356).

Bu nedenle üniversite hala sivil topluma ilişkin önemli sorumluluklara sahiptir. “sınır ötesi programlar” ve “kampusların dışından erişimler” gibi yeni yapı ve formlardaki eğitim sistemlerine ilave olarak “yeni teslim sistemi” ve “yeni sağlayıcılar” gibi oluşumlar üniversiteleri işbirliği içerisine sokmakta ve bu sorumlukta bir dizi yeni yollarla yerine getirilebilir. Özgürlük ve eşit muamele gibi dünya çapında insan haklarında gelişmelerin yakalanması öğretim ve araştırma ile sağlanabilir. Ve üniversiteler kendilerini eleştiren, kritik yapan birer kurum olarak görmeye devam ederlerken aynı zamanda kendi mezunlarının iş bulabilmelerini sağlama konusunda üzerlerine düşen sorumlulukları da almalıdırlar.

2.1 Devlet ve Kamu Sorumluluğu

Üniversiteler yukarıda da bahsettiğimiz gibi birbirleri ile çelişik gözükken ikili rollere sahiptirler. Bir tarafta yüksek öğretim kurumlardan sürekli değişen iş gücü pazarını tatmin edecek yetenek ve yeterlilikleri sağlama beklenirken, diğer tarafta ise öz değerleri korumakla yükümlü tutulmaktadır.

Farklı amaç ve sorumluluklardaki bu potansiyel zıtlık Avrupa Eğitim Alanı içinde kurumsal özerkliğin niçin korunması gerektiğine dair önemli bir sebeptir. Önceliklerin nasıl dengeleneceğine ve stratejik olarak nasıl planlanacağına karar vermek kurumun kendisinden başkası değildir. Daha bir çok sebep vardır ve biz bunlara ilerleyen bölümde değineceğiz.

Avrupa üniversiteleri mali olarak olmasa da her geçen gün kamu yararı gözetmeyen dış kaynaklara bağımlı hale gelmektedirler. Kamu fonu geride bıraktığımız yıllar içinde yavaş yavaş

azalmakta ve üniversiteler bu açığı kapatacak alternatifler aramaktadırlar. Artan oranlardaki üniversite bütçeleri sahip oldukları kaynaklarından yatırım yaparak ve bunlar üzerinden kar elde edilmesi karşılığında kaynak sağlamaktadırlar. Yani spesifik amaçlar için eğitim yada araştırma yapılarak kar sağlanması gibi.

Birçok Avrupa ülkesinde yüksek öğretim kurumları bir çok fonda önemli ölçüde azalma olmasına karşılık araştırma ve öğretim için fonların devlet tarafından karşılanmasında ısrar etmektedirler. Bununla birlikte kurumsal olarak yeniden yapılanma ve yeni talepler kurumların karşısına çıkmaktadır. Kurumsal özerklik kalite güvencesi sürecinin yönetimi, kalite denetimlerine açıklık ve kaynakların iç yönetimleri ile ilgili olarak bir şeffaflık gerektirmektedir.

2.2 Bölgesel Sorumluluk

Yüksek öğretim içinde yaşanan kutuplaşmalar kurumun iç mantığı ve dıştaki güçler arasındadır, yani dış ve bölgesel talepler küresel talepleri karşılamaya yönelik iç isteklerle çatışmaktadır. Bu, bakış açısının ulusal düzeyden bölgesel düzeye, bölgesel düzeyden de küresel düzeye doğru değişimini kapsayan yöntemsel ve yaklaşımsal bakımdan bir dönüşümdür. Bölgesel seviyenin öneminin altının çizilmesi ve böylesi bir değişimin gerçekleşiyor olması devlet içinde bir teşviktir çünkü bazı Avrupa üniversite liderleri ulusal üniversiteler arasındaki rekabetten daha çok küresel rekabet ile ilgilenmektedirler. Liderlerin Avrupa ve dünya sıralamasındaki üniversitelere olan ilgileri evrensel bilginin genişlemesini yansıtmakta ve bu, üniversiteler arasında küresel rekabete ilginin artmasına ve ulusal yetkililerin ve ulus devletin etkisinin ve ilgisinin marjinalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Dünya lideri kurumların arasında yer almak çok etkileyici olsa da, üniversiteler farklılaşmanın önemini bilmeli ve ait oldukları ülkede ayırt edici bir imaja sahip olmayı da istemelidirler. Üniversite olarak bir seviyeye ulaşmak stratejik olarak çok önemli olmuştur.

Bununla birlikte, öğrencilerde bu gerçeği bilmektedirler; en uygun yüksek öğretimi elde etmek onlar içinde çok önemlidir. Öğrenci sayıları hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Ancak bu sayılardaki büyümeye karşılık gelecek mali kaynaklar oluşturulamadığı gibi, kaynaklarda azalmalar yaşanmıştır. Aynı zamanda yüksek öğretim gerektiren yada en azından lise seviyesinde eğitimi gerektiren mesleklerde geride bıraktığımız 30 yıl gibi bir zaman zarfında artışlar gerçekleşmiştir. Öğrenci perspektifinden yüksek öğretimin küreselleşmesi ise çeşitli Avrupa ülkelerinde eğitime devam edebilme imkanlarının artması anlamına gelmekte ancak eğitim alınacak ülkedeki kayıt kuralları engel oluşturmaz ise bu mümkün olacaktır, örneğin bir sürü şartların talep edilmesi gibi,.

Öğrencilerin kurumlar ile olan ilişkileri ele alındığında, eğitim programlarının ve üniversitelerin seçiminde birer “müşteri”yi oluştururlarken, diğer tarafta hükümetler öğrenci mekanlarının ve araştırmanın “satın alıcı” sı olmuşlardır. Bu açıdan ele alındığında kurumlar “kullanıcı-tanımlı kalite”ye karşı hassas olmak durumundadırlar. “müşterilerinin” ihtiyaçlarını, tercihlerini ve arzularını anlamak için potansiyel öğrenciler, bölgesel paydaşlar ve ulusal ve bölgesel işverenler ile ilişkilerini geliştirmek zorundadırlar. Öz akademik değerler ve müşteri tercihlerinin kendilerine özgü doğası arasında bir dengeleme yapabilmek yüksek öğretim kurumları için hiçte kolay değildir.

2.3 Kurum içi anlayışın ve dış sorumlulukların dengelenmesi

Avrupa Araştırma Alanı’ndaki (ERA) eğilim, yalnızca nitelikli araştırma alanlarında olmamak birlikte, ayrıca mükemmellik arayışıdır. Bilgiye dayalı ekonomi hükümetlerin ve özel sektörün ilgilerini üniversiteler üzerine odaklamaktadır. Dış fonları etkileyebilmek, bununla birlikte, Avrupa’daki bir çok özerk kurum tarafından problem paylaşımı olarak sürmektedir. Araştırma alanında *mükemmellik retoriği* çok güçlü iken, diğer tarafta bir çok alanda bu araştırmaların *uygulamaları* zayıftır.

“yüksek öğretim, bu doğrudur, özellikle fakültelerdeki isteklere cevap olarak, gelişmesinde iç mantığı takip etmektedir. Fakat buna ek olarak dıştaki toplumun yapısındaki değişmelere de cevap verebilme zorunluluğundadır. Yüksek öğretim tarihinin çok büyük bir kısmı dış baskılara karşı iç mantık engelleri tarafından yazılmıştır. Yüksek öğretim hiçbir zaman tam olarak özerk olmamıştır.” (Kerr,1994,s.xvi)

Üniversite kalitenin çok yönlü yapısından ve akademik öz değerlerdeki kalite temelinden faydalandığında (yada bunun farkına vardığında), çatışan rolleri arasındaki eşitliğe belki kalite kavramıyla ulaşılabilir. Bölgesel sorumluluklar göz önünde tutulduğunda bunlarla *ilintili* bir kalite de söz konusu olacaktır. Eğer bu bağlamda araştırma ve öğretimden bahsediyorsak buradaki *ilinti* anahtar sözcüktür. Araştırma ve öğretim durumu söz konusu olduğunda neyin ilintili neyin ilintisiz olduğuna karar verecek olan dışarıdaki farklı paydaşlar ve ortaklar gibi bölgedeki temsilcilerdir. Üniversite kişilere kendileri ile ilgili neyin ilintili olduğu yada olamadığı konusunda etki edecek bir konuma sahip değildir. Bu yüzden kurumsal yönetime şu temin ettirilmeli: arttırılmış *öğrenim sonuçları* (öğrenci öğrenimi) Bologna sürecine göre yeniden yapılandırılmış müfredat ile başarılabilir. Dış dünya ve bölge ile iyi ve düzenli ilişkiler öğretim ve müfredatla ilişkili gelişime ve hatta ilgili öğrenim sonuçlarına, ilgili araştırma ve daha birçok duruma yardımcı olacaktır. Sonuç olarak bu yaklaşım her bir kalite değerlendirme uygulamasının parçası olmalıdır.

Şimdilik Avrupa yüksek öğretiminde muhtelif kalite değerlendirme prosedürleri vardır. Fakat ilgileri temsil eden bir çok ses, ki bunlar yalnızca kalite güvence ajansları olmamakla birlikte, Avrupa genelinde kalite güvence sistemleri için homojenliği ve şeffaflığı çok güçlü olarak savunmaktadırlar. Ancak uyum ve homojenliğin kendi içinde kurumsal kaliteyi ve öğrenci öğrenim sonuçlarını arttıracığını ortaya koyan herhangi bir deneysel bulgu yoktur. Sursock (2006, s.7) yüksek öğrenimde değerlendirme limitleri üzerine tartışmasını iki nokta ile sonlandırmaktadır:

- Standartlar, belirlenmiş kriterler, nicel metotlar yada kontrol listelerine göre değerlendirme yaklaşımı kaliteyi tam anlamı ile arttırmayacak ve belki de önemli ölçüde kontrol bile edemeyecektir.
- Değişime cevap verebilmek için özerklik bir ön koşuldur. Ve üniversitede özerkliğinin gereği ise; her bir kurum kendi standartlarına misyon ve amaçları doğrultusunda karar verebilmesidir.

Söylemeye gerek olmamakla birlikte, mevcut akreditasyondaki hareketlenmeler değerlendirme yaklaşımındaki sıkı kriterler, standartlar, uyum ve homojenlik gibi aynı problem ve ikilemler ile çıkmazlara sokulmaktadır.

3. Kurumsal özerklik

Stratejisini pazardan elde ettiği bilgilere ve bulgulara göre elde eden güçlerin yer aldığı, küreselleşme ve emniyetsizliğin yaşandığı 21. yüzyıl başlarında, gelecek toplumlarının en önemli ihtiyaçları açıktır ki iyi eğitilmiş bir iş gücünü talebini güvence altına almak için bahsedilen kavramlarla yüzleşmeleridir. Bu nedenle her yıl liseden ayrılan yaş gruplarını olabildiği kadar yüksek öğretime girmeleri sağlanmalı; örneğin bazı Kuzey ülkelerinde hedef %50 olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen standartlara göre devlet memurlarının eğitilmesi yüksek öğretim kurumlarının nihai amacı değildir. Sosyal refah, teknolojik gelişme ve ekonomik büyümeden dolayı eğitimsel amaç bunun ötesinde gelişmektedir.

Bugünkü durumun ötesinde bilgi düzeyini artıracak ve geliştirecek acil ihtiyaçlar vardır. Bundan dolayı, dışarıdan gelen talepler karşımız çıkmaktadır. Taleplerde iddia edilen ise güvenliğin olmadığı bir ortamda önceliğin soysal yeteneklere verilmesini gerektiği, daha sonra uzmanlaşma bilgisinin verilmesi şeklindedir. Stiller (2005,s.265) “Üniversiteler günümüzde yenilenebilir kaynakların ilk kaynağı olarak kabul edilmektedirler- bu kaynaklar bilgi ve keşiftir-. Bu ilk kaynaklar ekonominin yarışabilirliğine karar verecektir. Sonraki ekonomik büyümelerde, yenilikte ve araştırma sürecinde bilgi hayati bir tamamlayıcıdır. Bilgi üreticileri ve simsarları üniversiteler için değişmiş sosyal anlaşmalara liderlik yapmaktadırlar.

“mükemmellik” ve “ilinti” arasındaki mücadelede, kurumlar yüksek eğitim pazarında bölgesel ve ulusal ihtiyaçları, paydaşları, farklı aktörleri dengelemelidir. Yüksek öğretim fonları için ulusal fonlar yetersiz olsa bile hala kamusal birer sorumluluk olarak düşünülmelidir. Bu durumda öğrencilerin bazı masrafları kendilerinin karşımaları sorusu kaçınılmazdır. Birçok ülkede, öğrenci harçları gündemdedir. Bir tarafta öğrenci ve öğrenci organizasyonları harçlara karşı gelirlerken, diğer tarafta ise üniversite araştırmalarının ne kadar dıştan gelen para ile yapılmalı, yapılabilir sorusu sorulabilir.

Avrupa yüksek öğretim alanı içindeki bir çok kişi belki de şöyle bir düşünceye sahiptir; Ticaret ve Hizmetler Genel Anlaşması (GATS) yüksek öğretimi de kapsamından dolayı ulusal yetkililer yüksek öğretimden sorumlu olmalıdırlar. Araştırmaların yüksek maliyetlerinden dolayı en azından belirli alanlardaki araştırmalar, örneğin; çeşitli doğal kaynakların küresel ve çevresel sürdürülebilirliği gibi, ortak sorumluklar altında olmalıdır. Özerk yüksek öğretim kurumları yalnızca gelecekteki bölgesel iş gücü ihtiyaçları ile ilgili olmamakla birlikte, aynı zamanda ulusal ve uluslar arası düzeyde yarışma perspektifine göre gelecekteki yüksek nitelikli insan gücünün korunmasında bölgedeki kuruluşların ilgi alanlarını da oluşturmaktadırlar.

Uzun soluklu çeşitli faaliyetlerin planlanmasında kalite yönetiminin açık bir araç olarak kullanılmasıyla, çok yönlü bir kavram olarak kalite düşüncesi üniversitenin seçeneklerini güçlendirebilir. Örneğin, öğrenci öğrenim sonuçlarının kalitesinin yükseltilmesi için planlamanın yada araştırma kalitesi için planlamanın çok karmaşık bir süreç olduğu ve idari rutinlerin kalitesinin iyileştirilmesinden daha farklı olduğu açıktır. Kalite ile ilgili düşüncedeki bir değişim dış ilişkilerin yanında çeşitli iç faaliyetler üzerine de yeni bakış açıları getirebilir. Dış Kalite Denetimleri, EUA'nın Kurumsal Değerlendirme Programı, EQUIS değerlendirmeleri bir kalite yönetimi mantığı oluşturmak ve kurumsal kalite süreçlerindeki ilerlemeler için öz değerlendirme ve dış değerlendirme sürecinin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadırlar.

3.1 Paydaşların Rolü

Üniversite eğitimsel bilgi ve bilgiye dayalı araştırma temellinde çeşitli sosyal hizmetler üreten çok ürünlü bir şirkettir. Yüksek öğretimin küreselleşmesi perspektifinde, bölgesel olarak kurumun paydaşlarını kamunun ve özeline ilgilerini temsil eden kurumlar ve bireyler oluştururken, ulusal seviyedeki paydaşları hükümetler ve hükümete bağlı kurumlar oluşturmaktadırlar. Küresel seviyede paydaşların çeşitliliği her bir kurumun yapısına bağlı olarak değişmektedir. Genel anlamda paydaşlar kavramı çokta net değildir. Bununla beraber,

bölgenin ihtiyaçları ve kurumun misyonu ile ilgili olarak paydaşların gereksinimleri ve beklentileri gelecekte tanımlanmalı ve teşhis edilmelidir.

Bölgesel üniversiteler kendilerini çevreleyen toplumun beklentilerini yerine getirebilir mi? Birçok Avrupa ülkesinde “araştırma enstitülerinin etkileri” üzerine yürütülmüş bazı çalışmalar yerel kurumlara pozitif bir etkinin gerçekleştiğine dair bir veri ortaya koyamamışlardır. Bir yüksek öğretim kurumunun etkilerinin ortaya konulmasında belki tecrübesiz davranılmış olunabilir çünkü kurumun bizzat varlığı bile bölgesel gelişmeye destektir. Gerçekleştirilen son çalışmalar teknolojik gelişmenin ekonomik yararlarını ortaya koymuştur (Salter and Martin 2001). Bununla birlikte şimdiye kadar bölgenin ekonomik büyümesiyle ilgili verilere dair temel araştırma girdisinin ölçülmesini sağlayacak “sağlam bir eşitleme” yoktur (Stiller, 2005). Bu çok karışık bir problemdir çünkü özel endüstriye ve kamu sektörüne salt bilgi transferinden çok daha fazla dikkate alınması gereken faktör söz konusudur. Organize birlikteliklerin yeni formlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Üniversitelerdeki “Teknoloji Parkları” gelecek yatırımlarının stratejik planlanmasına rehberlik edilmesinde ve desteklenilmesinde bir çok etkiye sahiptirler. Örneğin buralardaki küçük ve orta ölçekli girişimciler çeşitli üniversitelerden ve araştırma alanlarından (bilimsel kurullar) çeşitli profesörleri işe almaktadırlar. Hatta üniversiteler bu girişimcilere araştırma sözleşmesi uygulamaktadır, çünkü bir alt yapıya sahiptirler ve bazıları kısıtlı zamana sahip özel projeler ile ilgili “yetkin merkezler” kurmuşlardır.

Birçok Avrupa ülkesinde hükümetler araştırma ve kamu yatırımlarındaki harcamalarında azaltmaya gitmektedir. Buna sebep olarak ise, toplumdaki, pazardan ve paydaşlardan kaynaklanan artan baskı, rekabeti harekete geçirecek ve dış kaynakları arttıracaktır. Ve sonuç ise, kurumun pazar ihtiyaçlarına yanıt verebilirliği artacaktır. Dış ortaklığın ve iç özerlikliğin nasıl dengeleneceği sorusu kurum için daha da güçleşmiş ve kritik olmuştur.

Üniversitenin uzun dönem stratejik planlaması ve üniversiteyi çevreleyen toplumun beklentileriyle ilgili iki konuya geri dönüyoruz. Yaşam boyu öğrenim düşüncesi ile bunun amaçları üniversite ve toplum arasında sınırlar arası geçiş aktivitesi olarak geliştirilebilir. Çeşitli profesyonellere yüksek kaliteli eğitimin teklif edilebilmesi ancak bu mesleklerin temsilcileri ve kurumların temsilcileri toplum ve kurumu belirli bir şekilde çevreleyen bölge için acil meselelerde birlikte çalışılabilecek verimli yolları bulmaları ile mümkün olabilir. Bu çalışma tüm Avrupa’da uygulanmaktadır. Şimdiye kadar, Avrupa’da kamuya ait bir çok yüksek öğretim kurumu uzmanlık gerektiren çalışma alanlarında hedeflenen gruplara kurslar ve birimler geliştirmek için bir çok aktör ile ortaklığı tecrübe etmekte. Daha öncede

bahsedildiği üzere kurumlar özel endüstriye yada kamu sektörüne bilgi transferini desteklediklerinde çok fazla faktörü göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

3.2 Ajansların Rolü

Geçtiğimiz beş on yıl içinde bazıları özel bazıları ise kamu olmak üzere bir çok kalite değerlendirmesi ve akreditasyon için çok sayıda ajans kurulmuştur. Görünüşte bu çeşit ajanlar için bir pazar vardır. Bu kalite güvence ajansları çeşitli modellere göre organize olmuş olsalar bile asıl amaç üniversitelere kurumsal kalite güvence sistemlerini ve akreditasyon programlarını geliştirmelerinde destek sunmaktır. (Danimarka Değerlendirme Enstitüsü, 2003) Bir çok kurum sürekli iç ve dış kalite değerlendirmesi için çeşitli sistemler sunmaktadırlar. Kurumlar için akreditasyon çok pahalı bir süreçtir. Bundan dolayı *kurumsal akreditasyon* akreditasyon programının birinci basamağından sonra bir sonuç olabilir.(Hamalainen et al.,2001) Akreditasyon sonuçları resmi olmalı ve bir çok durumda eğitim bakanına tavsiye sunma olarak görülmelidir. Pahalı bir süreç olmasına karşın, öğrenciler bu akreditasyon statüsünden etkilenebilirler. “Bu statü finansmanın öğrenci sayısına bağlı olduğu sistemlerde finansmanı karşılanan daha çok öğrenciye yer açabilir.”Schwarz and Westerheijden 2004).

Avrupa Yüksek Eğitim Alanı içinde en etkili ajanslardan biri 750’den fazla üye Avrupa kurumları ile EUA’dır. Üye kurumlara bir kalite kültürü benimsenmesinde, strateji ve kalite yönetimin geliştirilmesinde bir dizi destekleyici hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetler; özel seminerler, çalıştaylar, Kurumsal Değerlendirme Programı ve Kalite Kültürü Projeleridir.Bu hizmetlerin amacı değişen çevre ile daha etkin olarak baş edebilmede üye kurumlara destek vermektir.

Bir çok yüksek öğretim kurumu ya hükümet kaynaklı kararlardan yada kendi inisiyatiflerinden genel kurumsal değerlendirmelerde yada program değerlendirmelerde düzenli yada *geçici* değerlendirme çalışmalarını izlemektedirler. Bu çalışmaları ile ilgili tecrübeleri sorulduğunda, tabi ki, her kurum farklı cevaplar verecektir. Bu tip çalışmalar kurumsal kaliteyi geliştirir mi sorusuna cevap vermek zordur. Sistemik kalite değerlendirmesi, bununla birlikte, kurumların kaliteyle ilgili tüm konulara olan yaklaşımlarını daha sistemli bir yol ile yapmıştır.

Olayın bir diğer yüzü ise değerlendirmelerdeki meşakkatlerdir. Bundan ise kurumun kendisinin yapacağı ciddi ve sistemli planlama ile kaçınılır. Tüm bunlardan sonra, özerk kurumlar kalite işlerinden kendileri sorumludurlar. Bu bağlamda ucu ucuna sağlanmış standart prosedürlere karşıda uyarıda bulunmak istiyoruz. Bununla birlikte, herhangi bir yüksek öğretim kurumu için bilinçli kalite gelişimini ve sistemli kalite çalışmasını

savunmaktayız. Aynı zamanda böyle sistemli ve sürekli bir çalışmada bölüm, fakülte ve kurum seviyesinde dış organ ve ortaklarında yer almasından yanayız.

4. Öğrencilerin rolü

Bizler artık kendi istekleri doğrultusunda eğitimine devam eden ve hükümetlerin, bölgesel yetkililerin ve dış ajanların yaptığı kısıtlamalardan muaf olan öğrencilerin ve gezgin eğitimcilerin olduğu bir dünyada yaşamıyoruz. Daha önce bahsedildiği üzere yüksek öğretimin sosyal boyutu kamusal sorumluluğa sahip olmaktır, sözgelimi yüksek eğitime eşit haklarla sahip olabilmek için nitelikli öğrencilerin yetiştirilmesi gibi.

Kalite güvencesi ve yüksek öğretim tartışmasında, iki farklı bakış açısını belirtmek gerekmektedir, bunlardan bir tanesi öğrenciler ve diğeri kurumlardır. Öğrenciler ulusal yada küresel pazarda girişimciler veya işverenler olarak gelecekteki rolleri için bir kariyer planlaması ve uzun dönemli bir strateji geliştirme zorunluluğundadırlar. Yüksek öğretim öğrenci perspektifinden, serbest çalışmayı da içeren bireysel çalıştırılabilirliğin güçlendirilmesi için bir olanaktır. Öğrenci açısından tabi ki bazı kısıtlamalar olabilir.

Öğrenciler kişisel amaçları, ilgileri ve arzuları doğrultusunda kurumsal program ve dersleri alırlarken çeşitli mantıksal açıklmaları kullanırlar ve bunlarda yüksek öğrenim kurumlarını etkilemektedir. Ulusal sistemde ve ek olarak son zamanlarda uluslar arası sistem içinde öğrencilerin hareket edebilmeleriyle kurumların verebileceği programların ve derslerin portföylerinin oluşturulmasında öğrenciler güçlü bir grup haline gelmiştir. Diğer insanlar gibi öğrencilerde eğilimlere ve itibara karşı duyarlıdırlar. Avrupa Yüksek Öğretim Alanı içinde hareketlilikle ve ekonomi ilgili diğer engellerin kaldırılacağını varsayılarak, öğrenci hareketliliği gelecek yıllarda belki artmaya devam edecektir.

“öğrenci desteği diğer bir önemli konudur ve bunun için henüz hali hazırda bir cevap yoktur fakat yüksek eğitimin daha fazla elde edilebilirliği kamusal sorumluluğa çok yakından bağlanmaktadır. Buradaki temel prensip ise çok açık olarak: hiçbir nitelikli aday bir takım problemlerinden dolayı yüksek öğretimi bırakmaya zorlanılmamalıdır.”(Nyborg, 2004, s.356) son zamanlara kadar üniversiteler toplumumuzda bilgi üreticileri idi. Gerçekleştirilen son bir araştırmaya göre, yirminci yüzyılının son döneminde bilgi üretimi yeni bir çağa girmiştir. Geleneksel disiplinlere yönelerek yapılan üniversite araştırmasından (mode1) uygulama merkezli çok disiplinli araştırmaya (mode 2) kayma olmuştur. Bu iki model yarışmacı bir yapıdan ziyade bir arada tamamlayıcı olmalıdır (Stiller 2005). Avrupa Araştırma Alanı içinde yer alan uluslar arası araştırma ağları, üniversite organizasyonlarının yeni model ve biçimleri kaynak araştırması için öğrenci ve kurumlara uygun seçenekleri çoğaltabilirler. Yeni nesil

öğrenciler için hangi üniversiteden eğitim alınacağı çok önemli bir hale gelmiştir. Öğrenciler yüksek kaliteli öğretim ve eğitim elde etmenin öneminin farkında ve prestiji ve sıralaması yüksek kurumlardan eğitim almanın ne anlama geldiğini de bilmektedirler. Lisan öğrencilerinin sahip olduğu “alıcı” rolü kurumun mevcut eğitim imkanlarını değerlendiren, soruşturan, inceleyene dönüşecektir.

Bu tip bir değişim kurumun kendi kalitesine bakışı ile ilgili olmak üzere bazı sonuçlar doğuracaktır. Öğrenci hareketliliğinin artması aynı zamanda şu anlama gelmektedir; kurumlar öğrenci gruplarının boyutlarındaki dalgalanmalar ile başa çıkabilmeli ve bu ise daha fazla alanda daha fazla eğitimcinin yer almasını gerektirmektedir. Kamusal kaynakların fon sağladığı bilgi üretim kurumu olarak üniversite düşüncesi günümüzde kesinlikle değişmiştir. Üniversite araştırmalarına dış kaynaklardan fon aktarımı artık söz konusudur. Değişen öğrenci sayıları, daha fazla araştırma için kaynaklara olan korkunç ihtiyaç, özel ve kamu sektöründen dış kaynak yaratımı için yada yeni sözleşmelerin sağlanması çok açık olarak göstermektedir ki üniversiteler kısa ve uzun dönemli perspektiflerde stratejik ve profesyonel olarak yönetilmelidirler.

Profesyonel stratejik yönetim öğrencilerin sorunlarına cevap verebilir olmaktır. Bir yüksek öğretim kurumu öğrencilerin eğitim konusundaki düşüncelerine ilgisiz kaldığında ve sosyal problemlerini göz önünde bulundurmadığında bilmelidir ki bu uzun dönemde kurumun kalitesini düşürecektir. Ve bundan da şu sonuç çıkmaktadır; kurumun kalite çalışmasında öğrenciler çok önemlidir. Aktif birer ortak olarak öğrencilerin rolü küçümsenemez.

İsveç, Norveç ve Finlandiya’da yüksek okul ve üniversitelere hizmet veren ulusal ajanslar öğrencileri kalite denetleme takımlarının içine yıllar öncesi dahil ettiler. Bu takımlar üniversite ve yüksek okulları değerlendirmede yer almaktadırlar. Bir çok Avrupa üniversitesinde kurumsal kalite konsey yada çalışma grupları lisans ve lisans üstü öğrencilerden temsilcileri dahil etmişlerdir. Yeni profesörlerin ve eğitimcilerin işe alınma sürecinde üniversitelerin sürekli kalite artırma çabalarını göstermektedir. Bu süreçte öğrencilerin rolleri ise açık ve bellidir. Bu ise kurumsal seviyede kalite çalışmasında öğrencilerin genişletilmiş rollerini açıklamaktadır.

Birçok Avrupa ülkesinde en büyük problem seçilen öğrencilerden oluşan grubun tamamının kalite güvencesi aktivitelerine dahil edilmemelerinde yatmakta yada yer alsalar bile bu marjinal bir yolla gerçekleştirilmektedir. Mesela öğrencilerin öğrenim süreçleri, eğitimlerindeki başarı yada başarısızlıklarıyla ilgili anketleri tamamlamalarıyla elde edilen bilgiler kuruma veri oluşturmakta, ancak bunlarda öğrencilerin kalite değerlendirme sürecine dahil edilmelerinde yetersiz kalmaktadır. Kurumları ile bütünleştirilebilen öğrenciler mezun

olduklarında dışarıdaki en iyi elçiler olacaklardır. Öğrenciler toplum ve kurum arasındaki en önemli bağıdır ve eğitim hayatı sonlarında ise en değerli dış ortakları temsil edebilirler. Eski ve mevcut öğrenciler birçok yönden kurum kalitesinin güvencesidirler.

5. Sonuç

Makale geleneksel Avrupa üniversitesinde yer alan hızlı değişim ve radikal dönüşümleri özetlemektedir. Bu dönüşümlerde önemli değişim aracı olarak Bologna reform sürecinin etkilerini, ve küresel bilgi temeline dayanan toplumlarda yüksek öğretime olan kamusal sorumluluğu ortaya koymaya çalıştık. Böylesi toplumlarda kurumsal özerklik, paydaşların rolü ve öğrenciler çok önemli olmuşlardır. Merkez bir mekanizma olarak kalite güvencesi tüm bu elementleri kurumsal ve sosyal amaçların gerçekleşmesi için bir araya getirebilir.